

JOAN OLZINA, SECRETARI D'ALFONS EL MAGNÀNIM, AUTOR DEL *CURIAL E GÜELFA*?

Antoni FERRANDO I FRANCÉS
Universitat de València
Institut d'Estudis Catalans¹

1. EL *CURIAL*, UNA NOVEL·LA ENCARA ÒRFENA: ELS INTENTS DE CERCAR-NE LA PATERNITAT

Els primers editors del *Curial* i, seguint-los de prop, els historiadors de la literatura catalana medieval han tendit a situar l'obra a Catalunya i, més concretament, en l'àrea catalanooriental. Malgrat els diversos intents, no s'ha pogut, però, dilucidar-ne l'autoria. Ara bé, a mesura que s'ha anat aprofundint en l'estudi de la novel·la, s'ha arribat a la conclusió que l'autor s'hi podria haver amagat darrere la figura de Melchior de Pandó, administrador de béns de la Güelfa. Alguns dels primers estudiosos de l'obra, com Antoni Rubió i Lluch i Ramon Miquel i Planas, van arribar a postular que l'anònim autor devia ser un funcionari de la cancelleria napolitana d'Alfons el Magnànim. Donant una passa més, Joan Ruiz i Calonja (1956: 234) en suggerí dos possibles candidats: «Ya Rubió y Lluch había aventurado la hipótesis de que la anónima novela caballeresca catalana *Curial e Güelfa* podía haber salido de la pluma de algún funcionario real que hubiese vivido en Italia. Cualquiera como Fonolleda u Olzina pudo ser». Però és només a partir dels anys setanta del segle passat quan es van començar a proposar i a justificar hipòtesis concretes d'autoria. Així, Pamela Waley (1976) considerà que l'autor podria haver estat Ramon de Perellós, cambrer major del regne de Sicília. En publicar *Consciència idiomàtica i nacional dels valencians* (Ferrando 1980: 104-105), em vaig inclinar per la hipòtesi del valencià Joan Olzina, secretari del Magnànim. Em deixava guiar així per la intuïció culturalista de Ruiz i Calonja, però sobretot per la contundència amb què un bon filòleg, Josep Giner i Marco (1998: 82), col·laborador de Joan Coromines, s'havia decantat per Olzina, a partir de la seua convicció, ja manifestada si més no des del 1949, que «la novel·la valenciana *Curial e Güelfa*» havia de ser valenciana pel fet de contenir moltes paraules característi-

1. Aquesta recerca ha estat feta en el marc dels projectes d'investigació FFI2009-14206 i FFI2009-13065-FILO, del Ministerio de Ciencia y Tecnología, i PROMETEO 2009-042 per a Grups de Recerca en I+D d'excel·lència, de la Generalitat Valenciana.

ques del parlar de València. Ell mateix em va remetre a les «Indicaciones bibliográficas» del *Diccionario crítico etimológico de la lengua castellana* (1954), de Joan Coromines, després reiterades al *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico* (1980 I: XLV), en què el lexicògraf principatí caracteritzà *Curial i Güelfa* com una novel·la «cuyo léxico parece sugerir un autor valenciano». És sens dubte influït per aquesta afirmació de Coromines que Joan Veny (1971: 180), en analitzar el lèxic del *Regiment de preservació de pestilència*, de Jacme d'Agramont (ca. 1348), presentarà com a valencià el *Curial* i que Manuel Sanchis Guarner (1972: 168), en parlar de la novel·la, la considerarà d'«autor possiblement valencià». A conclusions semblants arribarà Germà Colón (1976 [1973]: 374), en constatar-hi l'acumulació de mots i variants característicament valencians: «hay bastante fundamento para suponer que está escrito por un valenciano». Amb tots aquells elements, poc importava que l'autor, si era valencià i vivia a Itàlia, s'hagués referit a la «llengua catalana» o al «llenguatge català» en la seua novel·la amb aquests sintagmes, ja que els valencians, a mitjan segle xv, data de la composició de la novel·la, continuaven usant la denominació general de la llengua, sobretot en contextos internacionals, tal com observem invariablement en els documents procedents de la Cancelleria reial redactats per valencians i adreçats a qualsevol dels regnes de llengua catalana. En pot ser un bon exemple la carta del Magnànim a la seua esposa, la reina Maria, signada a Gaeta el 1443 i redactada pel secretari reial Joan Olzina (Ametller 1928 III: 655), on figura la subscripció següent: «Sub simili forma fuit scriptum officialibus infrascriptis videlicet in Aragonie in lingua aragonensi et aliis [Catalunya, València, Sardenya, Sicília i Nàpols] in lingua catalana». Entre els arguments que em feien pensar que el «curial valencià de la Cancelleria napolitana» autor del *Curial* devia ser Joan Olzina (Ferrando 1980: 101-104; 1983) hi havia la constatació de Par (1928: 66) que l'anònim autor es manifesta «rublert de l'esperit nacional, no de Catalunya, sinó de la Corona d'Aragó» i que s'esmenta el rei Pere el Gran com a «don Pedro», formulació insòlita en els textos catalans coetanis no cancel·lescós, però no tant en els valencians. Així les coses, vaig anunciar fins i tot un treball, que es titularia *Joan Olzina, autor de Curial e Güelfa?*, del qual vaig avançar (1980) alguns d'aquests arguments.

El buidat lèxic de la novel·la i la consulta del *Diccionari Català Valencià Balear (DCVB)*, d'Alcover-Moll, em van permetre adduir uns quants mots que n'avalarien, al meu parer, la procedència valenciana. Algunes d'aquelles tries, com *alqueria*, *marjal*, *cullereta*, *plegar* 'arribar', a vegades compartides per la resta del dialecte occidental, eren pertinents; altres, com *coa*, *tabuixar*, *llavar*, *torcar*, eren aleshores molt generals, però el fet que el *DCVB* donés primeres documentacions valencianes em va induir a concloure, a tort, que també servien per a localitzar geogràficament l'autor del *Curial*. Colón ja em va advertir, epistolament, del meu error d'informació i de perspectiva en la tria de part d'aquells mots, de manera que vaig ajornar l'estudi anunciat per a quan Coromines acabés la publicació del *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana (DECat)* (1980-1991) i per a quan jo hagués adquirit unes informacions més contrastades. En nombroses entrades d'aquest diccionari, Coromines reiterà la seua impressió que el *Curial* semblava obra lèxicament valenciana. Però, en arribar a l'entrada del verb *plegar* (*DECat* 1986 VI: 606), també va advertir, en relació a l'ús que en fa l'autor del *Curial*, que no creia que «es pugui usar amb seguretat aquest argument a favor de l'origen valencià de

l'autor del *Curial*, tesi que jo he admès com a possible, i a favor de la qual dóna arguments (bastants forts si bé no tots, i potser cap, de decisiu) el recent i excel·lent llibre d'Ant. Ferrando i Francès [1980]».

Així les coses, vaig concloure que calia analitzar més detingudament la llengua del *Curial* i, sobretot, que era preferible estudiar-ne prèviament les fonts i els referents culturals. La constatació que la versió que apareix al *Curial* de la llegenda de l'emperadriu d'Alemanya falsament acusada d'adulteri s'havia d'adscriure a la família textual centre-europea o el descobriment que els *Commentos* de la *Divina Comèdia* havien servit de font per a l'autor del *Curial* i n'explicaven certes inexactituds històriques em va confirmar (Ferrando 1997) que l'obra no sols s'havia hagut de redactar a Itàlia, sinó que s'hi devia haver gestat, i que era només a partir del context italià i d'un «lloc de confluència de catalanoparlants de les més diverses procedències dialectals» que es podien explicar la majoria dels interrogants que planteja la novel·la (Ferrando, 2007: 22). Però alhora m'adonava que, per raons de la biografia intel·lectual d'Olzina, la meua hipòtesi distava molt de tenir uns fonaments suficientment sòlids, i per això vaig preferir el silenci. Més encara, ara la considere poc probable (Ferrando 2011: 133), perquè, tot i saber més d'Olzina, ens manquen documents bàsics per a poder avalar-la amb una certa seguretat, com són l'inventari dels seus llibres o dades més concretes sobre el seus coneixements de les lletres italianes, que puguen demostrar una relació estreta i clara amb la novel·la. Amb tot, considere que la meua hipòtesi, que a penes vaig esbossar (Ferrando 1980: 103-105), tenia una certa justificació i que val la pena assenyalar els possibles punts de contacte de la biografia intel·lectual d'Olzina amb el *Curial*, perquè, encara que el secretari del rei Alfons no sembla haver-ne estat l'autor, aquest devia circular pels mateixos ambients italians en què es movia el Olzina. Al capdavant, crec que, de la mateixa manera que un especialista en art es planteja poder determinar l'autoria d'un quadre anònim com una manera d'explicar molts dels seus enigmes, així també el filòleg i l'historiador de la cultura han d'interrogar-se sobre les més diverses dades que li pugua oferir una obra anònima, entre les quals no és irrellevant la determinació de la procedència diatòpica i, si és possible, la de l'autoria. Aquesta és una de les missions de la ciència filològica, que, en el cas del *Curial*, pot ajudar-nos a explicar molts dels seus trets singulars.

L'anonimat d'una obra tan perfectament construïda i treballada com és el *Curial* no ha deixat de cridar l'atenció dels estudiosos. És per això que ha generat les més diverses hipòtesis d'autoria i de localització geogràfica de la novel·la. Ja hem vist que per a Pamela Waley (1976) l'autor podria haver estat Ramon de Perellós. Per a Anton Espadaler (1984: 248), «els escassos trets dialectals [del *Curial*] ens remetent a una zona fronterera entre el català occidental i l'oriental», el Solsonès. Júlia Butinyà (1988) proposà com a autor –i recentment (en premsa) hi ha insistit– mossèn Lluís Gras, oriünd de les comarques gironines i, per tant, de dialecte oriental, de qui coneixem *La tragèdia de Lançalot*. Glòria Sabaté (2005: 1441) i, ara, Espadaler (2007: 229) situen l'anònim autor en la cort barcelonina de Pere el Conestable (1464-1465). En tots aquests casos, la paternitat s'atribueix a un principatí, que a vegades, ja des de Rubió i Lluch, s'afirma excloent-hi una possible valencianitat.

En canvi, per a mi la revisió i l'aprofundiment en l'estudi lingüístic de la novel·la, probablement ja acabada a mitjan de la dècada dels quaranta del segle XV, no m'han deixat

de suggerir que l'autor podria haver estat un valencià o, en tot cas, algú que s'hagués criat a València o que hagués viscut en un ambient amb una forta presència valenciana, i que difícilment podia haver estat un principatí (Ferrando 2007: 24; 2011: 133; 2012: 77-81). En els darrers anys, també s'han pronunciat en el mateix sentit, però amb matisos diversos, Antoni M. Badia, Joan Veny i Germà Colón. Per a Badia (1999: 339) són els arguments lèxics els que confirmarien l'origen valencià del *Curial*, però en aquest treball seu de 1999 sobre les *Regles d'esquivar vocables o mots grossers o pagesívols* s'ha limitat a reflectir les dades del *DECat*. Per a Veny (2009: 269), el *Curial* presenta «massa elements propis [tant de caràcter fonètic com lèxic] per posar en dubte la valencianitat de l'autor». Encara que darrerament Colón (2011: 290) ha expressat dubtes sobre la procedència geogràfica de l'autor, a causa de la «total absència» de referents històrics i onomàstics valencians –argument molt matisable, perquè ni l'absència és «total», com veurem després, ni és un criteri aplicable a altres obres semblants, com per exemple el *Tirant*, amb més referents històrics i onomàstics catalans que no valencians, o el *Petit Jehan de Saintré*, amb més referents històrics i onomàstics catalans que no provençals–, no s'ha estat de reconèixer que el lèxic del *Curial* «apunta clarament a València, i més exactament a la part septentrional del Regne». Doncs bé, un dels valencians amb més sòlida formació que vivia a l'entorn de les corts del Magnànim i dels infants d'Aragó i amb bons contactes amb la de Joan II de Castella va ser, sens dubte, com ja va apuntar Ruiz Calonja, Joan Olzina, natural de la Salzedella, al Maestrat.

L'última hipòtesi sobre l'autoria del *Curial* correspon a Maria Teresa Ferrer Mallol (2011), per a qui l'autor seria Lluís Sescases, secretari i bibliotecari del Magnànim, procedent probablement de Cervera, és a dir, de dialecte occidental septentrional, que hauria escrit la novel·la, aproximadament entre 1452 i 1462, durant la seua estada a la cort de Savoia i que, per a alguns aspectes de la novel·la, hauria obtingut informacions del mercader Gabriel Cardona, natural de la comarca de Morella. Aquesta és sens dubte una de les hipòtesis autorials del *Curial* més ben argumentades, que no puc estar-me de sintetitzar i comentar.

Ferrer Mallol documenta que Lluís Sescases va entrar cap a 1430, encara adolescent, és a dir, de no més de 18 anys, al servei d'Alfons el Magnànim com a escrivà de manament. Això implicaria que hauria nascut cap al 1412. El 1433 va ser nomenat escrivà de la Camera Sommaria de Nàpols, quan el Magnànim exercia el càrrec de lloctinent de la reina Joana II de Nàpols. El 1437, el Magnànim anuncia als consellers de Barcelona, a través de «Luís Ses Cases, scrivà de manament del molt alt senyor Rey e de la sua libreria guarda», la seua «ferma e segura esperança de venir-se'n de part deçà e visitar los seus súbdits e vassalls». Mazzatinti documenta Sescases com a bibliotecari reial el 1441, després de Joan Serra. El 1443, un any després de la conquesta de Nàpols, ja era secretari del rei. Ara bé, segons la mateixa historiadora (2011: 87), Sescases degué ser un «secretari reial molt especial», perquè «per ara no s'han trobat cartes escrites pel ell als registres». Entre els serveis prestats per Sescases al Magnànim, Ferrer Mallol destaca les seues missions diplomàtiques davant el papa Eugeni IV i els pares de l'Església reunits a Basilea en concili ecumènic, així com també les que dugué davant el duc de Borgonya i el duc de Savoia i, ja al servei d'aquest, davant el papa Calixt III. En premi als seus serveis, Sescases obtingué el nomenament de cavaller (1446) i, entre altres concessions reials, el dret de

treta de blat i ordi del ducat de Calàbria. Aquesta concessió el degué posar en contacte amb Gabriel Cardona, ja que aquest era tresorer de l'infant Ferrante, duc de Calàbria. El 1451, Sescases anà en peregrinació a Terra Santa, on coincidí amb Joan Glymes, senyor de Bergues –el senyor de Vergues al *Curial*–, però quan tornà ja no és documentat a Nàpols, sinó a Savoia, com a ambaixador del Magnànim. Un any després era destituït d'aquest càrrec per causes que ens són desconegudes, però passà al servei del duc de Savoia com a conservador general del patrimoni i conseller seu. No s'acabà així la carrera diplomàtica de Sescases, perquè el 1465 encara és documentat com a ambaixador del rei de França Lluís XI davant el rei Ferrante I de Nàpols. Desconeixem la data i el lloc de la seua mort.

Ja he avançat que, segons Ferrer Mallol, Gabriel Cardona tindria molt a veure amb l'autor del *Curial* gràcies als seus contactes amb Sescases. No totes les dades biogràfiques que ens dona sobre Gabriel Cardona coincideixen amb les que ens forneix Carles Rabassa (1996). Segons aquest historiador, Gabriel Cardona nasqué cap a 1399 a Vallibona, s'establí com a mercader primer a Morella i, cap a 1421, a Barcelona i, vers 1425, a València, ciutats des d'on desplaçà una gran activitat comercial amb Sicília i Nàpols en producció tèxtil, sense perdre el contacte amb la seua comarca. A Itàlia prestà molts serveis al Magnànim en els negocis de venda del blat. El 1445 ja era un dels mestres racionals de Sicília, càrrec que compatibilitzà amb el de batle de Morella (1448), que exercia per mitjà d'un lloctinent, i amb el de tresorer de l'infant Ferrante, duc de Calàbria, que comportava alhora el de mestre portolà i de secret de la sal de Calàbria. Com Sescases, Cardona caigué en desgràcia l'any 1450, i fugí dels estats italians del Magnànim amb diners de la cúria. Però el 1452 tornava a Nàpols, ja sense els càrrecs anteriors, però sí amb el nomenament de conseller de l'infant Ferrante. En tot cas, no devia sentir-se a gust a Nàpols i, fent cas de les recomanacions del seu amic Lluís Sescases, es traslladà al ducat de Savoia i, el 1454, esdevenia tresorer del duc. Des d'ací continuà fent negocis, sobretot en el de l'abastiment de sal per al ducat i per a Montferrat. A la mort del Magnànim, tornà a Nàpols, de nou al servei del ja rei Ferrante, on, segons Ferrer Mallol, encara hi és documentat el 1468, però, segons Carles Rabassa (1996: 381), hauria mort el 23 de maig de 1462. Per a Ferrer Mallol, el seu «paper de conseller i tresorer d'una família governant del nord d'Itàlia» suggereix el de Melchior de Pandó del *Curial*, conseller i tresorer de la Güelfa, fins i tot en l'edat, ja que tindria uns 50 anys quan arribà a Savoia el 1451, i en la novel·la se'ns diu que Melchior de Pandó en tenia cinquanta quan esdevingué tresorer de la Güelfa.

Creu Ferrer Mallol que Sescases reuneix el perfil de l'autor del *Curial*: accés directe a la biblioteca del Magnànim, habilitat negociadora, domini de llengües i bon coneixement dels països que són escenari de la novel·la –directe, en el cas de la Itàlia del nord i França, i indirecte, gràcies als seus contactes amb Gabriel Cardona, en el cas de Tunis– i d'alguns dels personatges contemporanis que apareixen a la novel·la, bé que amb certes alternacions formals, com són Gabriele Curiale (*Curial*), gran amic del Magnànim, Francesco Pandone, comte de Venafro (Melchior de Pandó), Pietro Bucca di Faro (Boca de Far) o Joan Glymes, senyor de Bergues al Brabant (el senyor de Vergues). Sescases hauria escrit la novel·la a la cort savoiana de Ginebra entre 1452 i 1462, sense cap finalitat política. Ara bé, encara que «no hi ha proves concretes que Lluís Sescases fos l'autor del

Curial ni segurament no n'hi haurà mai per a cap altre hipotètic autor», creu que «les identificacions de personatges de la novel·la amb persones de l'entorn de Sescases [...] ens permeten tenir ja un certa seguretat» (Ferrer Mallol 2011: 111).

La investigació de Ferrer Mallol és ben meritòria. Sescases reuneix un perfil biogràfic en la seua etapa italiana que suggereix certs aspectes del món italià del *Curial e Güelfa*. Certament, l'autor s'hi devia moure ben de prop. Però altres aspectes conviden a descartar-lo com a autor. Si Sescases escriví el *Curial* entre 1452 i 1462, no s'explica que hi conservés molt majoritàriament les desinències verbals de segona persona del plural en *-ts*, quan ja feia quasi una dècada que els escrits de la cancelleria reial tendien a preferir les desinències vocalitzades corresponents i quan ell mateix, en l'únic text que ens n'ha arribat –una carta personal breu, de 1453, adreçada a Gabriel Cardona (Cornagliotti 1971: 565)– adopta de manera sistemàtica, contràriament al *Curial*, aquestes formes vocalitzades i empra la conjunció *per modo [que]*, absent en una obra com la nostra novel·la, en què l'autor es complau a utilitzar les més diverses possibilitats expressives del català. Si el *Curial* és, com sembla, anterior als anys 50, això implicaria que l'hipotètic autor Sescases l'hauria acabada abans dels 38 anys d'edat com a màxim, prou més jove que Melchior de Pandó, el personatge cinquantenari del *Curial* darrere el qual els estudiosos coincideixen a assenyalar que s'amaga l'autor. I és descartable que la novel·la siga posterior a 1453, data de la presa de Constantinoble, ja que l'ambient polític que reflecteix és anterior a aquesta dramàtica derrota cristiana. No es coneix cap text literari de Sescases ni cap epistolari que faça referència a les seues lectures o a les seues aficions literàries. Ja hem vist que la mateixa Ferrer Mallol el veu com un «secretari reial molt especial», perquè tampoc no se'n conserven cartes cancelleresques redactades per ell. I es fa de mal explicar que un escriptor de Cervera es complagués a preferir un bon nombre de paraules i variants formals diferents de les que hi eren més habituals, com ara *acaçar*, *acurtar*, *almàguena*, *alqueria*, *arboreda*, *arrapar-se* 'esgarrapar-se', *a soles*, *febra*, *marjal*, *menejar*, *mentira*, *oronella*, *per a que*, *purna*, *regalar* 'fondre's' o *son poc a poc*, per citar uns exemples (Ferrando 2012). Però sobretot hi ha ben poca relació entre la biografia de Sescases i el profund coneixement de la cultura del món clàssic i dels trescentistes italians que demostra l'autor del *Curial*, amb formació humanística que difícilment podria haver adquirit sense un intens i prolongat sojorn a Itàlia i sense uns contactes intensos, fins ara escassament documentats, amb els humanistes italians. Fixem-nos que el seu paper de bibliotecari reial es limitava, almenys abans de 1441, al «de la sua libreria guarda», càrrec que no necessàriament implica els sabers d'un lletraferit tan notable com l'autor del *Curial*. Més encara, no hi ha cap prova documental que lligue directament Sescases amb la novel·la. Ben mirat, les possibles relacions de Sescases amb diversos personatges històrics de l'entorn del Magnànim també es podrien aplicar a molts altres funcionaris de la cancelleria napolitana de l'època. Per exemple, a Joan Olzina, com veurem tot seguidament. Encara que Ferrer Mallol no ha aportat cap prova documental, directa ni indirecta, que relacione amb una certa seguretat Sescases amb el *Curial* –els indicis positius, com ara la coincidència de Sescases amb Joan Glymes en la peregrinació a Terra Santa, es contraresten, al meu parer, amb molts altres de negatius– hem d'agrair-li no sols les seues valuoses aportacions al coneixement de l'entorn de l'autor del *Curial*, sinó també el laboriós esforç per a esbrinar la paternitat de la novel·la. Les seues recerques suposen un avanç qualitatiu ben impor-

tant en la dilucidació d'aquest etern enigma i, en tot cas, confirmen que l'autor es devia moure en ambients pròxims a la cort italiana del Magnànim.

2. PERFIL BIOGRÀFIC I INTELLECTUAL DE JOAN OLZINA

Joan Olzina, nascut devers 1390 a la Salzadella (els Ports de Morella), compartí amb Arnau Fonolleda el privilegi de ser el secretari i conseller de més confiança del Magnànim. Des d'un vessant més cultural, s'ha destacat el seu paper d'introduïdor dels principals humanistes en la cort napolitana del rei d'Aragó i de redactor de nombroses lletres reials (Ametller 1903-1928; Giménez 1909), precedides en molts casos d'alguns dels millors preàmbuls literaris que les encapçalen (Ruiz Calonja 1956). La memòria de Joan Olzina no escapà a l'insigne historiador Gaspar Escolano (1610, II: 295), que en sintetitzà la biografia destacant que isqué de la seua terra encara jove i, «encarrilándose por el camino de la virtud», arribà a ser «secretario del gran rey D. Alfonso, que conquistó Nápoles, y fue en aquel reyno y conquista uno de los tres supuestos por quien se governava todo, y a quien quedó encomendada la persona del príncipe D. Fernando, heredero del reyno de Nápoles». Avui en coneixem molts detalls de la seua biografia gràcies sobretot als estudis de Ruiz Calonja (1956: 222-224), Ryder (1987: 266-269), Rubio Vela (1995; 1998) i Josep Miralles Sales (1997). Ara no faré sinó reunir-los, cotejar-los en alguns casos amb les fonts ja adduïdes i completar-los, en altres casos, amb noves dades documentals procedents de l'Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), de l'Arxiu del Regne de València (ARV), de l'Arxiu Municipal de València (AMV) i de l'Arxiu de Protocols del Col·legi del Patriarca de València (APV).

El fidel secretari del Magnànim era fill de Domingo Olzina, notari de la Salzadella, i germà de Domingo i de Bonanat Olzina, que fou alcait del Port (Puerto Mingalbo) (APV, Protocol de Joan Beneyto, 27 abril de 1445). Joan es formà, en la mateixa professió que son pare, a la ciutat de València, on vivia Pere Olzina, potser germà del pare, que consta el 1392 com a secretari del rei Joan I. Segons documents donats a conèixer per Josep Miralles Sales (1997), concretament els juradescs de la Salzadella de 1413-1414 i de 1422-1423, Joan Olzina rebé, respectivament, sengles remuneracions per «una taxa que es féu a la Mosquera [masia del terme de Les Coves] lo dimarts ans de Pasqua per tots los lochs que són en la qüestió» i per uns «treballs que avie fets per tota la terra del cambi» [formada per Uldecona i la Sènia, a Catalunya, i per les poblacions septentrionals del Maestrat], cosa que confirma que potser el 1413-1414 ja actuà com a escrivà o com a notari en aquelles poblacions, situades en la cruïlla de València, Catalunya i Aragó. En tot cas, ja era notari el 6 d'abril de 1416. I, com que sabem que segons el *Furs* de València no s'hi podia accedir fins als 25 anys, és raonable situar la seua data de naixença cap a 1390.

No sabem quan entrà en la Cancelleria reial. Potser prou abans de 1421, en què partí a Itàlia amb el rei Alfons. Quan el 1422 el Mestre Racional de la Corona va demanar a mossèn Francesc Martorell, canonge de València (oncle de Caterina Garcia i Martorell, esposa de Joan Olzina), a Joan Suau i Joan Pujades, ciutadans de València, la justificació

econòmica de l'administració dels drets de la Cambra apostòlica a ells encarregada, tots tres responsables decidiren trametre «al dit senyor a Nàpols per açò En Johan Olzina, notari, qui fon lur scrivà, e ha regits los dits comptes, a fi que de aquell reportàs les cautesles demanades». El fet confirma no sols la condició de notari d'Olzina, sinó la seua experiència en l'administració d'afers econòmics.

Alfons el Magnànim i el seu quasi inseparable secretari Olzina van tornar d'Itàlia, amb tota la comitiva reial, el 1423. De camí cap a València, tots dos passaren per Sant Mateu el 26 de gener de 1424, i probablement el 27 s'aturaren a la Salzadella, la pàtria del secretari reial. L'expedició, que portava el botí de Marsella (la cadena del port de Marsella, el cos de sant Lluís d'Anjou, objectes sagrats, joies, etc.), arribà al convent de Sant Bernat extramurs de València el 31 de gener de 1424. A València el devia esperar, a Joan Olzina, la seua esposa, que vivia en una casa situada enfront de l'església de Sant Miquel. Almenys una part del botí de guerra de Marsella va ser dipositada en el domicili familiar d'Olzina, ja que, segons el *Libre d'obres* de la Catedral, se sap que va ser duta «ab un carro la cadena del port de Marsella de casa del Secretari del senyor Rey a la Seu». El 30 de juliol de 1426, el Magnànim concedeix al seu secretari la jurisdicció criminal i civil sobre el castell i els llocs d'Alcofer i del Rafal, a la baronia de Cocentaina, en agraïment pels nombrosos serveis que li havia prestat, i de manera especial per l'alliberament del seu germà, l'infant Enric d'Aragó (ARV, Real, 394, f. 100v). A la mort de Francesc d'Arinyo (1429), Olzina no sols es convertí en un dels dos secretaris reials del segell secret –l'altre era Arnau Fonolleda–, sinó també en tutor de l'infant Ferrante, nascut en algun indret del regne de València cap a 1423. Acompanyà quasi sempre el rei en els seus desplaçaments. Per això va sojornar preferentment a València entre 1425 i 1431, en què el rei hi fixà la residència. El 16 de març de 1431, el rei, ara a Barcelona, insistí a Agnès de Gualbes que llogués a Olzina una casa que posseïa al carrer dels Cofres, a Barcelona, «com hajam necessari tenir lo dit secretari, per son offici, prop nostre palau» (ACA, reg. 2581, f. 92). El nostre secretari també es guanyà la confiança de la reina Maria, l'esposa del Magnànim: aquesta no sols rebé d'Olzina diverses cartes més o menys personals escrites en nom del rei, com aquelles en què li comunicava una i altra vegada que postposava la seua tornada als dominis hispànics de la Corona, sinó també d'altres en què sollicitava la seua presència al costat d'ella, com quan li demanà reiteradament que es presentés a les corts de Lleida, de 1440, ja que considerava que, «regonegudes les instruccions, sens la vostra viva veu no-n porfem bonament fer; e axí veniu si us volets» (ACA, reg. 3177, f. 133r-133v). Olzina és l'intermediari per antonomàsia entre el rei i l'abandonada reina Maria. Són nombrosos els documents que testimoniegen la confiança que li dispensava la casa reial.

El 1432, Joan Olzina es traslladà a Nàpols amb el rei, i deixà a València la seua esposa com a procuradora dels seus béns. A Itàlia, Olzina va ser enviat en diverses missions curials i redactà moltes de les instruccions més importants del rei Alfons destinades a Milà, Roma, Sicília, l'Imperi, Castella, Gènova i altres estats (Ametller 1928: 505-542). Presoner a Ponça (1435), va ser traslladat a Milà, a requeriment del Magnànim. El nostre secretari intervingué decisivament en la gestació de tractat de pau amb Gènova (1444) i serà nomenat capità de l'expedició corsària de sis galeres que, el 1446, el rei envià a Gènova des de Nàpols (Ryder 1987: 359). El 1437, Nicolò Speciale i Joan Olzina van ser

enviats a Sicília per cercar-hi ajuda econòmica per a la campanya de Nàpols «com aquesta necessitat sia major de totes les altres que jamás sien estades». Quan el rei es dirigeix a Càpua al capdavant del seu exèrcit, Olzina és encarregat de l'administració econòmica de la cort, situada provisionalment a Gaeta (1436): ací ha de fer front al pagament de salaris que li exigien els *condottieri* al servei del Magnànim. Una altra mostra de la confiança que li tenia el rei és el seu nomenament com a membre del triumvirat que havia d'assessorar l'infant Ferrante, lloctinent reial durant l'absència del rei a Nàpols (1447-1448), i que estava formada, a més de per Olzina, per altres dos valencians, Eiximén Peres de Corella, comte de Cocentina, i Mateu Pujades, tresorer de la Corona.

El prolongat sojorn del Magnànim a Itàlia obligà Olzina a endur-se a Nàpols part de la seua família. Allí adquireix un casalici, el Seggio di Nido, que el rei li llogà per 80 ducats anuals per a convertir-lo en seu de la tresoreria reial de la Corona d'Aragó (Ryder 1987: 211). Als anys 40 ja figuraven en la cort napolitana, com a membres del braç militar, el seu fill Joan Olzina, el seu nebot Antoni Olzina, fill de Bonanat –que fou comandador major de Montalbà, de l'orde de Santiago, lloctinent reial a Còrcega, secretari de la cambra reial de Sicília i futur senyor de la Vila Joiosa, i que també va ser fet presoner a Ponça–, i un Nicolau Olzina. En els documents de cancelleria se sol distingir pare i fill com a «secretari i conseller del senyor rei» i «cavaller», respectivament. Antoni Olzina va ser mariner professional i es dedicà al cors, negoci que li permeté aplegar una gran fortuna (Miralles 1992). Les seues aventures han estat novel·lades a *El arzobispo pirata* (1982), obra de Tomás Salvador.

Tanmateix, les missions reials i els interessos familiars van motivar la presència intermitent d'Olzina als regnes hispànics després de 1438. En aquest mateix any, el rei l'encarrega de visitar-los per recaptar fons destinats a sufragar les campanyes militars a Itàlia. Ja és a Castella el desembre de 1438, tractant de reunir el producte de les vendes de les propietats que, per herència, hi tenia el Magnànim. No és descartable que hi hagués contactat amb excortesans del Magnànim, com Íñigo López de Mendoza, marquès de Santillana, o Alfonso Martínez de Toledo, arxiprest de Talavera, que devia conèixer. Ara bé, la major part dels dos anys que llavors va sojornar en terres hispàniques va ser a València, lloc habitual de residència de la reina Maria i domicili familiar, i a Saragossa, residència habitual del lloctinent reial, Joan d'Aragó, rei de Navarra. Aquesta estada serví a Olzina per a consolidar els seus interessos a Aragó, on anteriorment havia adquirit el càrrec de batle de la Comunitat d'Aldees de Terol i per a l'exercici del qual sol·licità insistentment que se li reconegués la condició d'aragonès. Encara l'any 1453, el Magnànim reiterarà al seu germà i lloctinent, Joan d'Aragó, que gestionés aqueix reconeixement. El càrrec de batle de la Comunitat d'Aldees de Terol, que encara ocupava el 6 de gener de 1458 (AMV, *Lletres Missives*, g3/23, f. 141v, segons comunicació d'Agustín Rubio), li reportà notables beneficis econòmics. Així, el 15 de maig de 1436, la seua esposa Caterina, com a procuradora dels seus béns, rebia per aquest concepte 3.000 sous jaquesos. Tanmateix, la principal inversió d'Olzina a Aragó va ser la compra, el 17 de desembre de 1438, de la honor de Huesa (arxidiòcesi de Saragossa), senyoriu que tenia una majoria musulmana i una minoria de cristians i de jueus. La honor de Huesa, confiscada el 1430 a Fadrique de Luna, havia estat cedida pel Magnànim a Diego Gómez de Sandoval, comte de Castro i, des del 1431, comte de Dènia, però el 1438 l'hagué de retornar a la Corona.

És aleshores que Joan Olzina, que havia obtingut del Magnànim el senyoriu de Termes al regne de Sicília, proposà i obtingué del rei, per 34.000 florins d'or, el senyoriu de Huesa i de tots els llocs de la seua jurisdicció (Anadón, Blesa, Cortes, Josa, Maicas, Muniesa, Plou, Segura i Salcedillo, aquesta amb nom emparentat etimològicament amb Salzadella). Amb aquesta adquisició, Olzina també volgué contribuir a ajudar el seu rei a sufragar les despeses de les campanyes militars d'Itàlia. Ho va fer així mateix en altres ocasions, com ara l'any 1441, en què li va prestar 150 ducats. Una de les missions que Mestre Joan Ferrando portà al papa el 1451 és la de la concessió a Joan Olzina del dret de patronat sobre Huesa i els llocs que en depenien (ACA, reg. 2895, f. 65r-65v). Sota Olzina, la població del senyoriu aragonès notà ben prompte l'empitjorament dels seus drets i de la seua situació econòmica, i acudí al rei en demanda del restabliment de la situació legal anterior. El conflicte d'Olzina amb els seus vassalls perdurà en la memòria històrica del senyoriu i ha estat novel·lat per Salvador Gisbert a *El Almádeo* (1901). D'altra banda, sembla que Olzina no pagà part de l'import de la compra de la honor de Huesa, ja que el 1455 el rei va vendre certs drets del senyoriu al noble aragonès Pedro de Urrea i, l'any següent, a la vista de la persistència de problemes fiscals, exigí a ambdós la restitució de part d'aquests drets i nomenà dos procuradors per tal d'aconseguir la reintegració de la honor de Huesa a la Corona. Els problemes continuaren després de la mort del Magnànim. I així, el 1459, Joan II ordenà reiteradament que es fes lluçió de la honor de Huesa i de la baronia de Segura (Ubieto 1985: 633).

El maneig dels seus múltiples negocis li causà més d'un conflicte judicial, que no sempre el Magnànim o el seu lloctinent, Joan d'Aragó, rei de Navarra i després successor, pogueren estalviar-li fàcilment. El 1437 va ser acusat de malversació de fons, però el rei l'eximí de responsabilitats i en certificà la innocència mitjançant un detallat *curriculum vitae*, que conservem. En una altra ocasió, concretament el 3 d'octubre de 1453, la seua esposa, Caterina Garcia, declarà que el seu marit, «havent mester una gran quantitat de diners», hagué d'amprar-ne a alguns amics (ARV, Justícia Civil, 3756, mà 22, f. 24v). El 26 de juny de 1457, el rei de Navarra, a petició del seu germà, ordenà el sobreseïment temporal del plet de Gerard Bou contra Olzina a causa d'un censal de 15.000 sous, atès que el seu «dilectus consiliarius et secretarius» ha de partir a Nàpols «ad dicte regie maiestatis servicia» (ARV, Real, 278, f. 57r). Olzina obté del Magnànim una pròrroga de tres mesos fins que torne a València en una nau genovesa, que el rei, en atenció als serveis prestats, després prolongarà indefinidament fins que ell en persona torne a la ciutat, i encara afegí de mà pròpia en el document de concessió, expedit a Nàpols el 10 de setembre de 1457: «Yo he leydo la presente e plázeme que así se faga» (ARV, Real, 259, f. 101r-101v). A finals de 1457, Jaume de Pelaya, procurador dels drets de la Corona, sol·licità al rei el processament de Joan Olzina, acusat de suborn, malversació de fons públics en les seues gestions econòmiques als regnes hispànics i mala administració de la baronia de Huesa. Encara que el rei ordenà al seu lloctinent, Joan d'Aragó, que investigués els allegats contra el secretari reial, no s'estigué de manifestar-li el desig d'usar de la clemència, en el cas que es poguessen provar les acusacions envers qui l'havia servit tan fidelment i per tant de temps. La investigació encara no havia acabat quan morí el Magnànim (1458) i els litigis i els plets persistiren després. D'altra banda, el 13 de setembre de 1458, el protonotari aragonès Antonio Nogueras comunicava a Olzina que un nou fur d'Aragó li impedia

continuar exercint l'ofici de batle de la Comunitat d'Aldees de Terol (ACA, reg. 3361, ff. 62v-63r). Poc després, el 27 de setembre, Joan II nomenava Francisco Alcañiz nou batle «por la inhabilitat de la persona de mossén Johan Olzina, mayor de días, qui segunt se dize por concessión real el dito officio obtenia de fecho contra toda disposición foral, por no ser natural, domiciliado e nativo del regno d'Aragón, antes sia natural, nacido e domiciliado en el regno de Valencia» (ACA, reg. 3358, f. 30v.). El 1459, Fernando Rojas de Sandoval, comte de Castro i Dénia, continua mantenint reclamacions sobre Huesa i Muniesa (Escartí, 2012). Aquests afers privats sembla que no afectaren la seua carrera de funcionari reial, ja que se'l continua documentant a Nàpols com a conseller i secretari del rei Ferrante durant els primers anys del seu regnat.

En efecte, l'antic tutor del nou rei Ferrante és a Nàpols el 1459, quan nomena procurador seu a València Joan Beneyto, secretari de Joan II; també el 1460, en què el rei napolità i la seua esposa Joana d'Aragó li vénen alguns llibres; i així mateix el 1464, en què Joan II s'interessa davant el seu nebot, el rei de Nàpols, perquè hi continue com a camarlenc. Joan Olzina morí cap a 1465. Llavors fou succeït en el càrrec de secretari reial per Antonello Petrucci. Tanmateix, caldrà no confondre'l no sols amb el seu fill homònim, hereu de les baronies de Huesa i Muniesa i casat amb Beatriu Vallterra, que ja el 18 d'agost de 1456 havia esdevingut procurador del senyoriu de Huesa, per acta estesa en aquesta vila, davant el notari Gabriel Ferrer (APV, Protocol de Narcís Alguero, 2155), sinó també amb el nét homònim, que a vegades rep el nom de Joanot Olzina, casat amb Juana Fernández de Heredia. És aquest Joanot Olzina, també cavaller, el que, per 380.000 sous, va vendre el senyoriu de Huesa i, per 300.000 sous, va comprar a Bernat Guillem Català la baronia de Planes, a la governació de Xàtiva.

Olzina actuà davant el Magnànim com a defensor dels interessos dels jurats de la ciutat de València, tal com ha posat de manifest Rubio Vela (1995; 1998). Ja el 1423 havia demanat als jurats de València que escrivissen al rei a fi que, per als nomenaments dels càrrecs de la cort, tingués en compte «nostres valencians, dels quals hi ha poch». Entre les mostres de gratitud de la ciutat al seu conciudadà Joan Olzina mereixen ser destacades una carta de 1431, en què li agraeixen els «vostres treballs e sancera voluntat e devoció, que en moltes maneres haveu demostrat per obra a aquesta ciutat»; una altra de 1443, en ocasió de la coronació del Magnànim a Nàpols, en la qual el reconeixen com a «special protector», ja que «som bé informats e vehem a ull li procurau totes les honors e benifficis que a vós són possibles»; i encara una altra del mateix any, en què declaren que la ciutat «ha viscut, viu e reposa sots ombra vostra, e tota sa sperança del beneffici e reparació de aquella sta en vostra ajuda». En justa correspondència, els jurats de València van actuar així mateix a favor dels interessos ramaders d'Olzina a la comarca de Morella. Reconeixements que li van expressar en més d'una ocasió, com quan, amb motiu de l'ambaixada a Nàpols per la coronació del Magnànim (1443), li diuen: «Plàcia-us, donchs, mossén molt honorable, per vostra acostumada bondat, no voler-vos cansar, ans continuar e perseverar en lo per vós començat de bo en millor. Car vindrà temps, si a Déus plaurà, e no passarà molt, se haurà tal sguard a vostra bona e notable devoció e treballs que vós, mossén, ne restareu ben content» (Rubio Vela, 1995: 125). Sabedors de la influència d'Olzina davant el rei, també els consellers barcelonins hi van recórrer en més d'una ocasió (Madurell 1963: 265; Ryder 1987: 279).

Joan Olzina i el Magnànim compartien també unes afeccions literàries ben pròximes. Guiniforte Barzizza, un dels primers humanistes italians al servei del Magnànim, parla del «sapientissimi viri Iohanni Olzinae» i el presenta com un gran amic (Soria 1956: 53). Se'n conserven almenys dues epístoles d'Olzina a Barzizza, una de les quals sobre el furt d'un volum de Ciceró (1434). De fet, el seu interès per l'humanisme pot explicar que el 1431 adquirís a Barcelona un Sal·lusti en la venda pública dels llibres de Felip de Malla. Ja a Itàlia, Olzina obrí la cort de Magnànim als humanistes italians més importants. Lorenzo Valla, que residia a la casa napolitana d'Olzina, el descriví en una epístola com «quasi alter hoc saeculo Maecenas», i Antonio Beccadelli el presentà a *De dictis et factis Alphonsi regis Aragonum* com a «viro amplissimo». Fou Olzina qui proposà a Beccadelli, supervisor de la biblioteca reial i de les traduccions que es feien per encàrrec del rei, que escrivís les *Adnotationes in Rhaudensem*. Beccadelli i Olzina intercanviaren unes epístoles sobre la misèria humana. Als preàmbuls llatins, en què cita els grans clàssics, com Plató o Sèneca, Olzina exalta els beneficis de la pau i de les lletres. Era tant reconegut el seu prestigi intel·lectual que, quan el 1443 Giovanni Aurispa decideix traslladar-se a Nàpols, li adreça una carta a Lorenzo Valla demanant-li que el recomanés a Olzina. És també gràcies a Olzina que Giovanni Pontano i Antonello Petrucci van ser acollits en la cort del Magnànim. En nom del rei, Olzina s'adreça a molts humanistes. Així, escriu Leonardo Aretino interessant-se per la seua traducció de *Les Polítiques*, d'Aristòtil, o a Lorenzo Valla sobre la seua traducció de la *Il·làda*. El 1444, Francisco Filelfo li comunica que li envia dos opuscles de Xenofont i dos de Plutarc traduïts del grec al llatí. Són només unes dades esparses que permeten fer-nos una idea aproximada de la cultura d'Olzina i del seu prestigi entre els humanistes i lletraferits italians, fins al punt que Masuccio Salernitano el va fer protagonista de la novel·la XXVII del seu *Novellino*: en aquesta narració, «Ulzina reggente», és a dir, Olzina, aconsegueix reconciliar dos amants que estaven a punt d'acabar la seua relació amb una *vendetta*. La funció assignada a Olzina suggereix la seua fama de bon diplomàtic i hàbil negociador.

Encara que no coneixem cap obra literària d'Olzina, l'estil de les seues epístoles i dels seus documents cancellerescos el presenten com una persona de coneixements humanistes sòlids, que domina, a més del llatí, el català, l'aragonès i l'italià. El vigor narratiu de la prosa d'Olzina es pot apreciar, per exemple, en la carta, estesa en català i en llatí, que adreça en nom del rei a la reina Maria (1432), en què li conta la presa de l'illa de Gerbes i la resistència que hi oposà «lo rey de Tunij, qui lahora era a dos jornades d'allí», quan aquest «aplegà al cap del dit pont o moll» que separa l'illa de «la terra ferma» (Giménez 1909: 115-117, retranscrita en el nostre Apèndix). S'ha conservat més d'un document cancelleresc probablement autògraf d'Olzina, com ara la còpia de la carta que, en nom del rei, envià el 7 d'octubre de 1432 al concili de Basilea, comunicant als pares conciliaris la victòria de Gerbes (ACA, reg. 2688, ff. 128v-130r). També semblen autògrafs alguns models de subscripció conservats a la carpeta 345 d'Alfons IV de l'ACA. El seu domini de l'italià el podem comprovar en la carta que envià, en nom del rei, a Francesco Sforza, duc de Milà, el 22 de desembre de 1448. Entre els preàmbuls més famosos d'Olzina pel seu valor literari i per la seua defensa dels valors humanistes mereixen ser destacats el que, en hexàmetres llatins, encapçalà el nomenament del Panormita com a *gaito* o jutge de les mercaderies de la secrecia de Palerm (1434) i el que encapçalà la resposta

d'agraïment a Cosme de Medicis (1445) per la tramesa de la traducció llatina de *La vida dels filòsofs*, de Diògenes Laerci, on relaciona el saber amb la dignitat i la fama. Olzina és també autor d'unes *Ordinationes* del Consell reial de Sicília, en llatí, i de diverses propostions del Magnànim i de la reina Maria a la corts dels seus regnes hispànics, com ara la que la reina Maria llegí el 19 d'octubre de 1442 a les Corts catalanes reunides a Tortosa (Albert / Gassiot, 1928: 178-180).

3. POT SER OLZINA AUTOR DEL *CURIAL*?

El perfil biogràfic i intel·lectual d'Olzina que acabe de traçar i les habilitats narratives que s'adverteixen en l'esmentat informe a la reina sobre la presa de Gerbes suggereixen un home ben dotat per a la literatura. Ja ho va observar Ruiz i Calonja (1956: 223), quan, a propòsit de les acusacions de malversador de fons públics que el 1437 se li van fer —«igual que a Bernat Metge»—, remarca que «Olzina no fue encarcelado; tal vez con ello se privó a nuestro patrimonio de alguna obra». Tot seguit, resumiré els principals arguments que em van decidir a postular que Joan Olzina era probablement l'autor del *Curial*:

a) la presència en la novel·la de certs formulismes característics del llenguatge cancelleresc, com ara «et pregam, amonestam e requerim», «a vostra consolació e plaer», «sinistrant la Fortuna» (calc del sintagma llatí «*adversante Fortuna*»). Són trets que ens remetien als cultes preàmbuls de les lletres reials de la Cancelleria i, doncs, al seu millor conreador, Joan Olzina (Ruiz Calonja 1956: 233);

b) el recurs, unes vegades en exclusiva i altres en covariació amb altres geosinònims, a mots i variants formals que a mitjan segle xv són especialment valencians, com *acaçar*, *acurtar*, *almàguena*, *alqueria*, *arboreda*, *arrapar-se* 'esgarrapar-se', *a soles*, *febra*, *marjal*, *menejar*, *per a que*, *purna*, *regalar* 'fondre's', *son poc a poc*, etc. Aquests trets, que podien penetrar en les zones més laterals del català occidental, però que difícilment trobem en els textos més formals del Principat, s'ajusten al parlar d'un Joan Olzina, natural de la Salzedella, i s'observen fins i tot en les lletres reials signades per Olzina (cfr. la lletra reproduïda a l'apèndix). No cal dir que les grafies del *Curial* responen al dialecte occidental (Veny 2009). Els trets occidentals del *Curial*, i singularment les seues preferències valencianes, guarden molts paral·lelismes amb els trets lingüístics de l'*Epistolari de la València medieval* (Rubio Vela 1998). En canvi, contrasten notòriament amb les preferències que observem en la documentació barcelonina de l'època, com ara l'aplegada a l'epistolari dels missatgers barcelonins editat per Madurell (1963) o al *Dietari* de Jaume Safont. No va gaire desencaminat Colón (2011: 290) quan afirma que l'estudi del lèxic del *Curial* «apunta clarament a València, i més exactament a la part septentrional del Regne»;

c) la descripció de l'horta de Tunis amb «alqueries e cases de les ortes» (cfr. «masos e alqueries» al *Tirant*), pintades amb «almàguena» (no amb *almangra* o *mangra*), i la perfecta caracterització de les marjals, deixen entendre que l'autor del *Curial* coneixia molt bé la geografia de l'Horta de València, tal com ja ho va advertir Ramon Miquel i

Planas (1932: 524): «el mot *alqueria*, que no creyém d'ús a Catalunya, faria creure que l'autor, en la seva visió dels encontorns de Tunis, tingués present l'horta valenciana, més que no pas la de Barcelona, hont hi ha masies, torres, etc., mes no alqueries». I Olzina no sols era ciutadà de València, sinó que hi residí molts anys abans de 1432;

d) el bon coneixement de la variació diatòpica del català i la influència de l'aragonès, especialment en cert tipus de lèxic (*enguila, emplir, fincar, quantra, casar*, etc.), que veiem al *Curial*, és fruit sens dubte dels contactes de l'autor amb gent de tots els indrets de l'àmbit lingüístic català i d'Aragó. Una constatació que s'adiu molt bé amb la biografia, amb la professió i amb les vinculacions d'Olzina amb els diversos regnes de la Corona i particularment amb el regne d'Aragó, d'on probablement procedien els seus avantpassats;

e) els recursos lèxics i sintàctics del *Curial* posen de manifest un domini excel·lent de llatí, del català, de l'italià i del castellà per part de l'autor, que veiem també en el sòlid maneig escrit d'aquestes llengües per part d'Olzina, ben il·lustrat en la documentació editada per Ametller (1903-1928). En concret, el recurs del *Curial* als italianismes lèxics, patents o dissimulats, s'adverteix també en la llengua de la documentació cancelleresca signada por Olzina (*forse, aquistar*, etc.);

f) la bona coneixença de l'humanisme i, en general, dels trescentistes i quatrecentistes italians que revela el *Curial* no pot ser sinó el resultat d'una bona formació i una llarga estada en aquelles terres, d'uns contactes culturals privilegiats i de l'accés a una biblioteca important. Aquest pot ser el cas d'Olzina, que ajudà el Magnànim a formar la seua famosa biblioteca i a facilitar-li còpies i traduccions de les grans obres del món clàssic grecollatí, que allotjà en sa casa de Nàpols Lorenzo Valla i que rebé el reconeixement de molts lletraferits contemporanis tan diversos com l'esmentat Valla o Masuccio Salernitano;

g) la constatació que «l'autor [del *Curial*] és rublert de l'esperit nacional, no de Catalunya, sinó de la Corona d'Aragó; és en castellà [en realitat, aragonès] que cita los noms dels nostres reis [... i no oblida] de metre en relleu les bones parts amb què exorna sos personatges aragonesos» és una perspectiva que s'ajusta perfectament als orígens i a la trajectòria biogràfica de Joan Olzina, criat en la cruïlla entre València, Aragó i Catalunya, amb possessions i contactes amb Aragó, amb residència temporal a Barcelona i familiar a València, i amb un llarg sojorn en la cort del Magnànim a Itàlia;

h) l'element aragonès té un notable protagonisme al *Curial*, que contrasta amb el catalanisme de les cròniques de Desclot i de Muntaner. Ja l'observà Riquer (1964: 620-621) en constatar que l'autor és molt «afecte a tot el que es refereix al nom d'Aragó, tant en l'ampli sentit de la Corona com en el del regne privatiu», fins al punt que no sols esmenta en aragonès el rei «don Pedro» i els seus fills «Alfonso» i «Jayme», sinó que tria un aragonès, Aznar d'Atrosillo, com a company d'armes de Curial a París i presenta Festa, la donzella acompanyant de Curial, com a «d'Aragó». Són aspectes que casen bé amb les vinculacions aragoneses d'Olzina. No podem oblidar que Olzina, natural de la Salzedella, adquirí el senyoriu sobre la honor de Huesa –precisament el mateix senyoriu que Jaume I havia concedit, el 1248, a Pelegrín de Atrosillo i on es troba el lloc de Salzadillo–, va ser batle de la Comunitat d'Aldees de Terol i aspira reiteradament a assolir la naturalesa aragonesa;

i) l'autor del *Curial* hi fa desfilar cavallers els noms dels quals evoquen els d'alguns dels més famosos cavallers errants dels segle xv, com Johan le Mengre o Guillalmes del

Chastell. Entre aquests n'hi ha dos, Pere de Montcada i Pero Maça / Cornell, amb noms que recorden dos famosos cavallers errants valencians de les primeres dècades del segle xv (Riquer 1964, II: 582-593; Espadaler 2003: XXIV). Un encara jove Joan Olzina pogué conèixer a València Pere de Montcada i Pero Maça. Segons la *Crònica i dietari del capellà d'Alfons el Magnànim* (Rodrigo 2011: 156), el 1407, Pere de Montcada hi va desafiar a ultrança el cavaller francès Tanneguy du Chastell (germà del curialesc Guillalmes del Chastell) davant del mateix rei Martí I: «En lo dit any de 1407, a 30 de mag, fonch fet lo camp davant lo Real e lo rey en Martí, e foren quatre franceses, de huna part, e mossèn Pere de Muncada e tres gascons, de l'altra part. E lo rey va's pendre lo camp, e donà'ls per bons e per leals». També en la nostra novel·la, Curial i tres catalans lluiten contra Boca de Far i altres tres italians, és a dir, quatre contra quatre. Pere de Montcada i de Luna (c. 1370-c. 1443) senyor de Vilamarxant i de Castellnou, que s'havia distingit a Sicília al servei de Martí I i de Martí el Jove, encara participà el 1418 en un famós, però desastrós, fet d'armes al port algerià de Jijel, que recull l'esmentat *Dietari* (Rodrigo 2011: 167-168). I, pel que fa a Pero Maça (que al *Curial* també rep el nom de Pero Cornell, com a reflex de l'emparentament i intercanvi de cognoms entre ambdues famílies ja des del segle xiv), l'hem d'identificar amb Pero Maça de Liçana i d'Alagó (1383-1448), senyor de Moixent, Novelda, Monòver i Lutxent, servidor de Martí I, Ferran I i Alfons el Magnànim, casat amb Brianda Cornell i de Luna i el fill del qual, Lluís, es fa dir des de 1427, en atenció a la mare, Lluís Cornell i Maça de Liçana. Pare i fill participen activament en els fets d'armes a Itàlia, i Lluís, en concret, és un dels presoners de Ponça. L'esmentat *Dietari* dona moltes mostres del protagonisme de don Pero Maça. En bastarà una per fer veure la proximitat del Pero Maça al Magnànim i, presumiblement, a Olzina: «En l'any de 1426, lo senyor rey [Alfons] fonch malalt en València; e, a 20 de octubre, lo vench a veure lo infant don Anrich e don Pero Maça» (Rodrigo 2011: 178). I encara no haurem de perdre de vista que al *Curial* Joan Ximenes de Urrea i Aznar d'Atrosillo suggereixen una realitat més valenciana que no l'aparentment aragonesa. D'una banda, al segle xv els Ximenes d'Urrea ja s'havien establert a València i és per això que Llop Ximenes d'Urrea, un dels cavallers presos a Ponça, és presentat com a valencià en la documentació de l'època. Concretament, va ser Joan Ximenes d'Urrea i Atrosillo, senyor d'Alcalatén i Esteruel, que tenia com a escuder Aznar d'Atrosillo, alcaide de Mezalocha, qui es casà (1381) amb Na Carroça de Vilaragut (morta el 1423) i es traslladà a viure a València. D'altra banda, els Atrosillo ja a la darrera del xv havien passat a formar part de la família dels Ximenes de Urrea. Són circumstàncies que coneixia bé Olzina i que no devia desconèixer l'autor del *Curial*;

j) la preocupació constant per la qüestió econòmica s'observa en nombrosos detalls al *Curial*. El protagonista, assessorat per Melchior de Pandó, administrador dels béns de la Güelfa, sempre vetla per les seues necessitats, fins al punt que, per exemple, no arrisca cap viatge si no va «ben provehit de diners e de letres de cambi». Ja hem il·lustrat a bastament que, des dels anys de joventut, una bona part de les activitats oficials i privades d'Olzina giren, no sense problemes, al voltant de la gestió econòmica;

k) la intencionalitat política del *Curial* està molt ben reflectida en el posicionament del protagonista amb relació a la Corona d'Aragó i en l'acumulació d'una onomàstica (Frederic II, Manfred, Corralí, Enric de Castella...) suggeridora al drets dinàstics de Pere el Gran. El Magnànim procurà voltar-se d'historiadors i humanistes que poguessen justifi-

ficar els seus drets dinàstics sobre Nàpols (Pau Rossell, Lorenzo Valla, Llop d'Espejo...). Olzina no en devia ser aliè, ni tampoc l'autor del *Curial*;

l) la presentació de l'episodi de l'assaltament de la nau corsària d'Ambrosino de Spíndola a Ponça i la posterior apropiació de la seua nau per Curial (*Curial* 2007: 279-282) evoca sens dubte la batalla de Ponça, on, d'acord amb el relat del *Dietari* del capellà del Magnànim (Rodrigo 2011: 191-193), hi era present, en l'armada dels genovesos, «micer Francisco Espíndola, genovés, lo qual era capità de la dita ciutat [de Gaeta]», al front de «la nau Espíndola», i on foren presos tant Joan Olzina com el seu nebot Antoni Olzina. Com que sabem que aquest últim es dedicava al cors i fins i tot Joan Olzina va comanar, el 1446, una expedició corsària de sis galeres contra Gènova, és raonable sospitar que l'episodi del *Curial* pogué tenir a veure amb una experiència personal de l'autor. Remarquem la coincidència entre la forma del cognom de la ficció (Spíndola) i la del relat del *Dietari* (Espíndola), diferent de l'històric Spínola;

m) la precisió amb què el *Curial* reflecteix el comerç de la sal per la Mediterrània occidental també pot estar relacionada amb una experiència personal de l'autor. Sabem que Olzina era tutor de l'infant Ferrante, que, com a duc de Calàbria, percebia les rendes de la importació de la sal a aquell ducat. Doncs bé, en l'administració d'aquest impost va tenir un paper important el mercader morellà Gabriel Cardona, que Olzina, procedent de la mateixa comarca, potser ja coneixia des de jove;

n) la presència, amb noms lleugerament alterats, de certs personatges contemporanis al *Curial* posa de manifest que l'autor en tenia una coneixença més o menys directa. Així, el nom de Boca de Far devia inspirar-se en el nom del cavaller napolità Pietro Bucca de Faro, governador del castell de Santa Severina, ja documentat al servei del Magnànim el 1432, però després enfrontat amb ell; el de senyor de Vergues responia a Joan II de Glymes (1417-1494), senyor de Bergues o (en flamenc) Bergen (1427-1494), a Flandes; el senyor de Sant Jordi al·ludia a Guillem de Vienne (1360-1444), senyor de Saint-Georges –població flamenca, actualment pertanyent al departament francès de Pas-de-Calais–, segon canceller del Toisó d'Or (1430), o bé al seu homònim Guillem de Vienne (1401-1456), també senyor de Saint-Georges, que casà amb una filla de Joan III de Charlon-Arlay, príncep d'Orange (principat que, en la nostra novel·la, rep Curial); Jacob de Cleves suggereix el nom de l'esposa de Carles d'Aragó, príncep de Viana, però sobretot Joan de Cleves, company d'armes de Jacques de Lalaing, que estigué a Nàpols. Alguns d'aquests personatges, predominantment italians i borgonyons, estaven molt relacionats amb el Magnànim –un dels primers membres de l'orde borgonyona del Toisó d'Or– i visitaren la cort de Nàpols (Ferrer Mallof 2011). Olzina, conseller i secretari de confiança del Magnànim, fou l'introduïdor davant del rei de molts d'aquests personatges;

o) si hi ha consens entre els estudiosos del *Curial* a considerar que l'autor s'amaga darrere la figura de Melchior de Pandó, que hi és presentat com un home d'una cinquantena d'anys, llavors hi hauria una coincidència amb l'edat que Joan Olzina devia tenir cap a 1440, data en què la redacció del *Curial* devia estar molt avançada.

Arribats ací, és temptador considerar que el *Curial* ofereix pistes més que raonables per a atribuir-ne l'autoria a Joan Olzina. Ara bé, no hi ha cap prova documental directa ni indirecta que ho pugui avalar. Només en tenim indicis positius. Però els indicis positius, per

molt nombrosos i quasi evidents que siguen, no són suficients si també n'hi advertim de dubtosos i fins i tot de negatius. I en el cas de Joan Olzina no ajuden a reforçar la hipòtesi de l'autoria la manca d'informació sobre la profunda adquisició de coneixements de la literatura italiana i clàssica –més enllà de la curiositat humanística– que demostra l'autor del *Curial*, ni l'escassa viabilitat que hagués pogut redactar una obra tan densa i tan ben pensada, que exigeix molt de temps i molt d'estudi, enmig d'una vida tan activa com la d'Olzina, ni els errors històrics en què l'autor incorre, com quan afirma que Alfons el Franc (1285-1291), successor de Pere el Gran, morí abans que son pare, impensables en un alt funcionari de la Cancelleria reial. Així doncs, malgrat tots els indicis positius apuntats, no hi ha cap prova que permeta afirmar que Joan Olzina fos l'autor del *Curial*. Més aviat diria que els indicis dubtosos i negatius fan poc probable aquesta hipòtesi (Ferrando, 2007: 27; 2011:133). Com també és difícilment sostenible la hipòtesi de l'autoria de Lluís Sescases, amb no menys indicis dubtosos i negatius. Però sens dubte tenim en Joan Olzina un gran personatge del nostre segle XV i un important lletraferit, atent i sensible a les novetats culturals, que, com ja va observar Ruiz i Calonja, difícilment podem deixar de relacionar amb el funcionari-escritor Bernat Metge i, doncs, amb alguna temptació literària.

BIBLIOGRAFIA

- AGRAMONT, Jacme d' (1971): *Regiment de preservació de pestilència*, a cura de Joan Veny. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs.
- ALBERT, Ricard; GASSIOT, Joan (1928): *Parlaments a les Corts catalanes*. Barcelona: Barcino.
- AMETLLER Y VIÑAS, José (1903-1928): *Alfonso V de Aragón en Italia y la crisis religiosa del siglo XV*. Girona: Sant Feliu de Guíxols.
- ANÒNIM (2007): *Curial e Güelfa*, introducció i edició a cura d'Antoni Ferrando. Toulouse: Anacharsis.
- BADIA, Antoni Maria (1999): *Les «Regles de esquivar vocables» i la qüestió de la llengua*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- BUTINYÀ, Júlia (1988): «Sobre l'autoria del *Curial e Güelfa*», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, XLV (1987-1988), p. 63-119.
- BUTINYÀ, Júlia (en premsa): «Reflexions sobre el *Curial* a propòsit d'una obra escrita en català a Salamanca al segle XIX», *XVI Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Salamanca, 1 al 6 de juliol de 2012)*, en premsa.
- COLÓN, Germà (1976): *El léxico catalán en la Romania*. Madrid: Gredos.
- COLÓN, Germà (2011): «*Curial e Güelfa*: català o valencià?», en Germà Colón ed., *Lexicografia, lèxic i crítica textual*. Castelló; Barcelona: Fundació Germà Colón; Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 283-290.
- COROMINES, Joan (1980): *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico*, vol. I. Madrid: Gredos.
- Curial e Güelfa. Text del XVen segle, reproduhit novament del còdex de la Biblioteca*

- Nacional de Madrid per R. M. y P., ab estudis i notes del mateix y de Anfós Par* (1932). Barcelona: Biblioteca Catalana.
- ESCARTÍ, Vicent Josep (2012): «Els capítols de nomenament de Joanot Martorell com a procurador del comtat de Dénia. Una aportació a la controvertida identitat de l'autor del *Tirant*», *Estudis Romànics*, XXXIV, p. 389-404.
- ESCOLANO, Gaspar (1610): *Décadas de la insigne y coronada Ciudad y Reino de Valencia*, tom II. València.
- ESPADALER, Anton (1984): *Una reina per a Curial*. Barcelona: Quaderns Crema.
- ESPADALER, Anton (2003): «Introducción» a *Historia de Jacob Xalabín, Curial y Güelfa i Tirante el Blanco*. Madrid: Espasa, p. XI-LXIV.
- ESPADALER, Anton (2007): «Sobre el lloc i l'ocasió del *Curial e Güelfa*», dins Eulàlia Miralles et al. ed., *El (re)descobrimient de l'edat moderna. Estudis en homenatge a Eulàlia Duran*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 221-231.
- FERRANDO, Antoni (1980): *Consciència idiomàtica i nacional dels valencians*. València: Institut de Filologia Valenciana.
- FERRANDO, Antoni (1983): *La dialectologia històrica valenciana. Una contribució: «Curial e Güelfa»*. Lliçó del programa del concurs-oposició a l'Aggregació de Lingüística Valenciana de la Universitat de València. Inèdit.
- FERRANDO, Antoni (1997): «Sobre el marc històric del *Curial e Güelfa* i la possible intencionalitat política de la novel·la», en Jean-Marie Barberà ed., *Estudis crítics sobre Tirant lo Blanc i el seu context*, Barcelona: Centre Aixois de Recherches Hispaniques; Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana; Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 323-408.
- FERRANDO, Antoni (2011): «*Curial e Güelfa*», en Albert Hauf (dir.), *Panorama crític de la literatura catalana. II. Edat Mitjana. Segle d'Or*, Barcelona: Vicens Vives, p. 127-203.
- FERRANDO, Antoni (2012): «Precaucions metodològiques per a l'estudi lingüístic del *Curial e Güelfa*», en Antoni Ferrando (ed.), *Estudis lingüístics i culturals sobre Curial e Güelfa, novel·la cavalleresca anònima del segle xv en llengua catalana*. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins, p. 31-87.
- FERRER MALLOL, Maria Teresa (2011): «Fou Lluís Sescases l'autor del *Curial e Güelfa*? El nord d'Àfrica en la narrativa del segle xv», en Ricard Bellveser ed., *La novel·la de Joanot Martorell i l'Europa del segle xv*, vol. I. València: Institució Alfons el Magnànim, p. 59-142.
- GIMÉNEZ SOLER, Andrés (1909): *Itinerario de Alfonso de Aragón, el que ganó Nápoles*. Saragossa: Mariano Escar.
- GINER, Josep (1998): *Obra filològica (1931-1991)* a cura d'Antoni Ferrando amb la col·laboració de Santi Cortés. València: Denes.
- ITURBE, Guillermo / LORENZO, Isabel (2009): *Muniesa y la honor de Huesa. Historia común*. Zaragoza: Centro de Estudios Miguel de Molinos.
- MADURELL Y MARIMÓN, José María (1963): *Mensajeros barceloneses en la corte de Nápoles de Alfonso V de Aragón (1435-1458)*. Barcelona: Escuela de Estudios Medievales.
- MARINIS, Tammaro de (1947-1953): *La biblioteca napoletana dei re d'Aragona*, 4 volums. Milà.

- MIRALLES SALES, Josep (1983): «Joan Olzina», *Centro de Estudios del Maestrazgo*, 2 (abril-juny), p. 57-60.
- MIRALLES SALES, Josep (1992): «Antonio Olzina», *Centro de Estudios del Maestrazgo*, 40 (octubre-desembre), p. 4-6.
- PAR, Anfòs (1928): «*Curial e Güelfa*». *Notes lingüístiques y d'estil*. Barcelona: Biblioteca Balmes.
- RABASSA, Carles A. (1996): *Conjuntura econòmica i desenvolupament comercial als Ports de Morella (segles XIV-XV)*, tesi doctoral. València: Facultat de Geografia i Història.
- RIQUER, Martí (1964): *Història de la literatura catalana*, vol. II. Esplugues de Llobregat: Ariel.
- RODRIGO, Mateu (ed.) (2011): *Melcior Miralles: Crònica i dietari del capellà d'Alfons el Magnànim*, València: Universitat de València.
- ROVIRA, Juan Carlos (1990): *Humanistas y poetas en la corte napolitana de Alfonso el Magnánimo*. Alacant: Instituto de Cultura «Juan Gil-Albert».
- RUBIO VELA, Agustín (1995): *L'escrivania municipal de València als segles XIV i XV: burocràcia, cultura i política*. València: Consell Valencià de Cultura.
- RUBIO VELA, Agustín (1998): *Epistolari de la València medieval*, vol. II. València; Barcelona: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana; Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- RUIZ I CALONJA, Joan (1956): «Valor literario de los preámbulos de la Cancillería real catalano-aragonesa», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, XXV (1954-1956), p. 205-234.
- RUIZ I CALONJA, Joan (1990): «Relacions del Panormita amb la cort d'Alfons el Magnànim», en Eulàlia Duran ed., Antonio Beccadelli el Panormita, *Dels fets e dits del gran rey Alfonso*. Versió catalana del segle XV de Jordi de Centelles. Barcelona: Barcino, p. 307-398.
- RYDER, Alan (1987): *El reino de Nápoles en la época de Alfonso el Magnánimo*. València: Edicions Alfons el Magnànim.
- SABATÉ, Glòria (2005): «Una cort per a *Curial*», en Rafael Alemany et al. ed., *Actes del X Congrés Internacional de l'Associació Hispànica de Literatura Medieval (Alacant, 18-22 de setembre de 2003)*, vol. 3. Alacant: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, p. 1433-1445.
- SANCHIS GUARNER, Manuel (1972): *La Ciutat de València. Síntesi d'història i de geografia urbana*. València: Cercle de Belles Arts.
- SORIA, Andrés (1956): *Los humanistas de la corte de Alfonso el Magnánimo (según los epistolarios)*. Granada: Universidad de Granada.
- UBIETO, Antonio (1985): *Historia de Aragón. Los pueblos y los despoblados*, vol. II. Zaragoza: Anubar Ediciones.
- VENY, Joan (2009): «Valencianitat del *Curial*», en Joan Veny, *Estudis lingüístics valencians*. València: Universitat de València, p. 253-292.
- WALEY, Pamela (1976): «Historical Names and Titles in *Curial e Güelfa*», *Medieval Hispanic Studies presented to Rita Hamilton*, Londres, Tamesis, p. 245-256.

APÈNDIX

Lletra del rei Alfons el Magnànim a la seua esposa, la reina Maria, de 6 d'octubre de 1432, comunicant-li la presa de Gerbes, redactada per Joan Olzina (ACA, Cancelleria, registre 2689, foli 168).

Edició filològica a partir de la transcripció d'Andrés Giménez Soler (1909:15-118).

Reyna molt cara e molt amada muller:

Perquè som certs que n'haurets plaer, vos notificam com lo dia de Nostra Dona d'Agost, Nós, ab nostre stol de naus e de galeres, arribam a la illa dels Gerbes e prenguem de continent lo pont o moll qui passa de la terra ferma a la dita illa. E, après, lo rey de Tunij, qui lahora era a dos jornades d'allí, certifficat e avisat de nostra venguda, tramés a Nós una letra, la qual en effecte contenia com havia sabut que Nós érem arribats allí e que-ns pregava que-l speràssem e donàssem manera que-ns véssem cara a cara, car lo fugir entre nosaltres seria vergonya. E Nós en effecte li responguem que érem contents de sperar-lo tant que poria ésser vengut o seria sa culpa, e que lavors seria la vergonya de aquell qui no satisfés a sa honor.

E, de fet, lo dit rey de Tunij, ab gran nombre de gent de cavall e de peu, poch après que haguem rebuda la dita letra, aplegà al cap del dit moll o pont, on foren fetes per alguns dies bregues e scaramuces entre nostres gents e les del dit rey de Tunij, en les quals, per gràcia de nostre senyor Déus, moriren e foren nafrats entre diverses dies e temps molts dels moros, als quals fon forçat sempre e en cascuna [ocasió] fugir. E jatsia après, ço és, lo dilluns primer dia proppassat del mes de setembre, per ço com lo dit rey de Tunij se era attendat en lo dit pont o moll, qui ha de larch de sis milles ensús, e havia fetes grans barreres faent-se fort allí, axí de bombardes com altres artelleries, per damnificar Nós e nostres gents, haguéssim deliberat, considerada la letra que-ns havia feta e la resposta nostra, de anar-lo combatre per al dimarts après següent, e de fet nos disposàssem a fer tots preparatoris necessaris a la cosa, emperò, per ço com lo dit dilluns, no essent encara la dita nostra gent del tot desembarcada, lo dit rey de Tunij féu moure als seus brega molt streta de la part on ell stava, e axí mateix havia dat orde que los de la illa moguessen brega de la altra part, convench a Nós e nostres gents no solament resistir, mas invahir aquell e ses gents, les quals, de fet passants e saltants en lurs barreres, se mesclaren ab los dits moros, faent contra aquells brega e invasió molt streta, per tal manera que, ferints, derrotants e matants molts de aquells, los feren girar les spatles, fugints e retrahents-se de una barrera en altra, com fossen sinch, fins en aquella part o barrera on lo rey de Tunij era e tenia ses banderes e stava attendat.

E, per ço com los dits moros feren major resistència en deffendre aquella darrera barrera, convench la brega ésser allí molt dura e aspra, però, per gràcia de nostre senyor Déus, tant e en tal manera foren invahits que lahora totes les sinch barreres que lo dit rey havia fetes, una après altra, los foren preses ensemps ab les pròpies banderes del dit rey de Tunij, e los dits moros foren mesos en total derrota, per manera que lo dit rey, no recordant-se de les paraules de sa letra ne havent reffugi, hagué a fugir. E totavia nostres gents perseguiren aquell fugint e ses gents per spay de tres milles fins a la terra ferma. E, sinó que lo dit rey de Tunij, en la hora que la cinquena e darrera barrera li fon guanyada, corregué a cavalcar prest en un ginet, ab lo qual fugí, fóra stat pres indubidament, e ja eren los nostres tan prop que a penes pogué acampar, et de fet alguns parents seus e altres que li ajudaren a cavalcar no foren a temps a fugir, ans ensemps ab molts d'altres moriren allí e per lo dit pont, e altres qui-s lançaven en mar foren alancajats, morts e altres negats en gran nombre e molts apresonats, entre-ls quals dits moros se trobaren molts cavallers, alguns parents e altres oficials e de la pròpia casa del dit rey. Foren-li axí mateix preses .XXII. bombardes e la sua pròpia tenda e alguns arnesos e coses de sa persona. E creem fermament que, si la deliberació per

Nós feta se fos exequitada lo dia següent, segons era acordat, ab la ajuda de nostre Senyor lo dit rey e sos fills e néts e la major part de ses gents no hagueren scapat de venir a nostra mà.

E, com per necessitat de vitualles nos convingués venir a la illa de Gotzo de Maltha per fer, dur e haver allí aquelles del regne de Sicília, sabent, lahora que a la propdita illa arribam, que los ambaxadors del papa e axí mateix del duch de Milà e altres havia dies que-ns speraven en lo propdit regne, deliberam venir per hojr aquells e entendre en altres affers ab la dita nostra armada, a honor nostra e de tots nostres súbdits, segons pus largament vos recitarà l'amat conseller e cambrer nostre mossèn Guillem de Vich, lo qual per alguns affers trametem a vós de la part dellà, al qual vos pregam donets plena fe e creença com a nostra pròpria persona.

E sia, reyna molt cara e molt amada muller, en vostra contínua protecció la Trinitat Sancta.

Dada en Syracusa, a .VI. dies de octubre de l'any .M.CCCC.XXXII.

Rex Alfonsus.

Dominus Rex mandavit mihi, Iohanni Olzina.

A la illustra reyna, nostra molt cara e molt amada muller.